

islámské finanční instituce podílejí na příspěvcích pro charitativní organizace; sankční poplatky nebo smluvní pokuty od klientů banky nevyužívají pro sebe a svoji činnost, ale odvádějí je na charitativní účely. Druhá skupina motivací je již více pragmatická a spočívá ve zpřístupnění a rozšíření evropských investic na světový trh, případně v možnosti investovat do rozvíjejícího se halal průmyslu.

Z hlediska formální úpravy publikace se na několika místech vyskytují menší nedostatky – překlepy nebo stylistické chyby, případně citace internetových zdrojů jsou označeny pouze jejich adresami bez dalších informací (kromě data, kdy byla stránka navštívena). Jedná se však spíše o menší nedostatky, které výrazně neovlivňují celkovou kvalitu publikace.

Jsem toho názoru, že kniha Ivany Hrdličkové je velmi vhodnou publikací nejenom pro odbornou veřejnost věnující se tématům spojených s islámem, která se díky ní může blíže seznámit s aplikací islámského práva ve specifickém odvětví, ale i pro

odborníky ekonomických směrů: publikace může sloužit jako vhodný úvod do problematiky islámského bankovníctví, jež se autorka snaží prezentovat jako možnou alternativu ke konvenčnímu bankovníctví. Oproti knize *Islámská ekonomika a bankovníctví*, jež je velmi dobře zpracována z teoretického hlediska, avšak nerozvíjí již praktickou rovinu islámského finančníctví, publikace *Islámské finance jako alternativa* nabízí rovněž přesah do reálného fungování islámských finančních institucí, čímž ukotvuje teoretické poznatky v praxi.¹

Tomáš Janků

Univerzita Palackého v Olomouci

1 Tento text vznikl v rámci projektu „Islám v ČR: etablování muslimů ve veřejném prostoru“ (VG20132015113).

Olga Nešporová: O smrti a pohřbívání

Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, 352 s.,

ISBN 978-80-7325-320-2.

Donedávna bylo slovo thanatologie vcelku neznámé a Helena Haškovcová (*1945) občas musela vysvětlovat, proč ji někteří pokládají za jedinou českou thanatoložku. Díky hospicovému hnutí, zejména působení Marie Svatošové (*1942) a v poslední době i díky internetovému portálu Umírání.cz, který provozuje Cesta domů, z. s., došlo k významnému rozšíření zorného pole průměrného českého občana, ale i ke kultivaci vědecké diskuse o thanatologických otázkách. Proto už málokoho, odbor-

nou veřejnost nejméně, překvapí, že se objevují hraniční obory jako thanatopedagogika, thanatopsychologie či thanatosociologie.

Autoritou posledně zmíněného oboru se stává svými publikacemi Olga Nešporová (*1976). Navazuje přitom na starší tradici, mj. na dílo Josefa Alana (*1938) nebo německého sociologa a filosofa Norberta Eliase (1897–1990). Pokud totiž platí, že „Eliasovo přesvědčení o vytěsnění smrti na okraj společnosti ve 20. století [...] musí být

[...] *bráno s jistou rezervou*“ (s. 19), je tato rezerva rovněž dílem samotného Norberta Eliase, který v osmdesátých letech publikoval svůj slavný esej *O osamělosti umírajících v našich dnech* (1984, česky 1998). Právě tímto textem se cítila být silně oslovena řada vědců ve střední a západní Evropě. Vnímali jej nejen jako polemiku s Philipem Ariésem, jehož *Dějiny smrti* vyšly sice v České republice až roku 2000, ale v západní Evropě vešly ve známost bezprostředně po jejich prvním vydání – v roce 1977. Byl to také pronikavě přesný popis situace v postkomunistických zemích, kde umírající patřili, tak jako mentálně hendikepovaní či děti z dětských domovů, ke skupinám odsouvaným „do zákulisí společenského života“. A je třeba si uvědomit, že tam, kde mluví Elias o 20. století, soudím, že myslí to „krátké 20. století“, vymezené léty 1918–1989. Naše doba, alespoň ve středo- a východoevropském prostoru, se počíná právě rokem 1989. Tehdy jsme z bipolárního světa vklouzli do globální vesnice 21. století.

Nešporová sleduje několik poměrně svěbytných témat, z čehož vyplývá nemalá náročnost heuristická a kritická, s níž se však autorka úspěšně vypořádává. Konečný literárně-zdrojový přehled čítá stovky položek smysluplně užitých, a to nejen k deskripci v rámci tématu, ale i k dalším, mj. komparativním či analytickým postupům.

První oddíl můžeme číst jako historickou, demografickou a sémantickou přípravu. Sledujeme nejprve proměňování vztahu ke smrti (odtud i výše zmíněná citace), poté otázku dožití, příčin smrti či místa úmrtí. Zajímavou podkapitolu prvního oddílu představuje popis teorie epidemiologického přechodu Abdela L. Omrana (s. 21–24). Ač známá od začátku sedmdesátých let minulého století, v českém prostředí nebyla výrazněji kontextualizována. Na s. 31–35 autorka obšírněji objasňuje koncept „dobré smrti“. Věnuje se jeho sémantické proměně, příznačné právě pro západní

společnost – tu má ve své práci stále na zřeteli –, která se jej tolik snaží přiblížit konceptu euthanasie. V poslední podkapitole je popsáno, s využitím výzkumů, vnímání smrti v současnosti.

Druhý oddíl – *Představy o posmrtném bytí či nebytí* – je rovněž spíše východiskem, tentokrát kulturologicko-etnografickým. Autorka zde předestírá nejprve křesťanské základy nazírání na smrt a rozšíření víry v posmrtné bytí na počátku třetího tisíciletí, přičemž srovnává evropskou situaci s českým prostředím. A také tady, např. s. 67, najdeme výroky, které opřeny o čísla statistik vypadají velmi seriózně, ovšem nezbyvá již příliš mnoho prostoru tato data širěji interpretovat: „*Současná česká společnost je tedy dle výzkumu z roku 2008 tvořena především nevěřícími. Téměř tři čtvrtiny mužů (73 %) a více než polovina žen (54 %) uvedly, že se nehlásí k žádnému náboženskému vyznání [...]*“ V podkapitole věnované představám o posmrtné existenci si pak Nešporová buduje předpolí ke dvěma posledním oddílům. Argumentační linie, akcenty prvních dvou oddílů i „opomenuté“ interpretace, to vše je součástí výkladové strategie gradující třetím a čtvrtým oddílem, pro jejichž zpracování využila Nešporová opět i své vlastní výzkumy.

Třetí oddíl je věnován otázkám pohřbívání a (mizejících) pohřebních rituálů. Přitom je poukázáno na sekularizační proces, liberalizaci a individualizaci celé české společnosti v posledních dvou letech. Odritualizování se přitom týká i věci se smrtí dle současného vidění příliš nesouvisejících, jako je svátost „pomazání nemocných“ v katolické církvi. Autorka shledává její poměrně malý význam: „*Uplatnění nalézá především ve službách nemocničních kaplanů a v hospicích*“ (s. 141). Na druhé straně se již dále nezamýšlí nad tím, proč v těchto institucích lidé svátost nemocných přijímají, zatímco v jiných typech zařízení a za jiných okolností nikoli. Zda je to obtížnější dostupností služeb, či zda právě v hospicích

dožívají své životy ti, kteří o danou, povýtce křesťanskou, službu spíše projeví zájem, to jde již nad rámec autorčina konceptu. Z třetího oddílu zaujme kapitola 3.3 *Náboženské pohřební obřady*. Autorka zde ozřejmuje pojetí „náboženskosti“ a uvádí, že do konce 19. století lze prakticky všechny pohřby konané na našem území považovat za náboženské, a to na základě teorie P. Bergera a T. Luckmanna o sdílených symbolických světech kolektivního vědomí. Ukazuje se tak, že ve funerální sféře kultury je naše společnost sekularizována mnohem později, což – při pohledu kvalitativním – vzbuzuje otázku, zda lze vůbec tento proces považovat za uzavřený, již proběhnuvší, či za stále ještě probíhající.

V dalších kapitolách třetího oddílu Nešporová popisuje sekulární církevní obřady a podává nástin typologie pohřebních obřadů. Cenný je pak celek kapitoly 3.7 *Význam pohřbu a jeho absence*, na jehož půdorysu (s. 196–212) autorka v podstatě analyzuje hodnotový systém současného Čecha, když na základě 58 rozhovorů vedených s informátory střední věkové kategorie zkoumá právě sémantický dopad pohřbu na jednotlivé členy naší společnosti. V závěru naznačuje autorka možnou cestu dalšího vývoje v této otázce směrem k tzv. personalizovaným pohřbům, jež se však, jak se dočteme později, ve čtvrtém oddíle (s. 297), v českém prostředí nyní vytrácejí obdobně jako „klasické“ církevní obřady. To, co se tedy vytrácí, je nakonec obřadnost sama.

Čtvrtý oddíl knihy (s. 213–298) řeší sociální a sociálně-psychologické důsledky pohřbů. Nešporová se tu nejprve zabývá pohřebními (a hřbitovními) službami, hřbitovy a jejich proměnami v historii i současnosti; zmiňuje například ústup náboženských symbolů z náhrobků. Nato se věnuje otázce truchlení, přičemž zde nepopíratelně navazuje na práce Naděždy Špatenkové a na jejich základě – pro ucelený charakter své práce – podává jakousi

deskripci, bez hlubší analýzy, čemuž odpovídá i rozsah kapitoly (s. 245–263). Zajímavější je proto opět až následující oddíl, v němž autorka hlouběji analyzuje fenomén pomníčků a „náhrobků“ u silnic a na místech různých neštěstí. Tato oblast byla také v minulosti předmětem jejího zájmu a na toto téma publikovala několik studií. Dochází zde k názoru, že v „posledních desetiletích se [...] vytvořily i nové zvyky a představy a ustavily se nové formy ritualizovaného chování“ (s. 263). Dá se tak mluvit o jakési „nové religiozitě“?

Knihy Olgy Nešporové vzbuzuje více otázek, než kolik dává odpovědí. To není způsobeno tím, že by snad autorka neprovedla něco důkladně, chybovala nebo jednostranně interpretovala. Kniha se čte velmi dobře, Nešporová je ve svých závěrech přesvědčivá a její text tak nepochybně napomáhá hlubšímu poznání současné (české) společnosti. Množství otázek je dáno zkoumanými jevy. Procesy, na které popsaná pozorování ukazují, jsou velmi živé, dosud bez možnosti jednoznačných odpovědí. Větší výhradu mám snad k přílohám, konkrétně k popisu zkoumaných náboženských skupin, který by bývalo stačilo odbýt tabulkou namísto nadbytečně uváděných podružností, jako je krédo (s. 318), historie Svědků Jehovových (s. 322) apod. Tato příloha nakonec čítá 11 stran (s. 317–327). Barevná fotopříloha (16 stran) vložená do textu (mezi s. 160 a 161) má pak spíše ilustrativní povahu – není dokladem nějaké typologie, spíše „průřezem“ tématy, o nichž je v knize pojednáno. Některé z fotografií je pak možné označit dokonce za „náladové snímky“ – např. s. X nahoře, XV dole.

Přestože je kniha Olgy Nešporové o smrti a pohřbívání, vypovídá mnohem více o životě a našich sociálních vztazích. Umírání a pohřeb jsou fenomény úzce související s podobou současné rodiny, s mezigeneračními vztahy, s mateřstvím a otcovstvím. A právě těmto jevům se bude

Nešporová zřejmě věnovat v dalších svých výzkumech (v rámci grantového úkolu GA ČR). Dá se proto předpokládat, že sama ještě v budoucnosti odpoví na mnohé otáz-

ky, jež před nás staví toto thanato-sociologické ptaní.

Tomáš Veber

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

**Matthew Sharpe – Dylan Nickelson (eds.):
Secularisations and Their Debates: Perspectives
on the Return of Religion in the Contemporary West**

Dordrecht: Springer, Sophia Studies in Cross-cultural Philosophy of Traditions and Cultures, vol. 5, 2014. 235 s.,

ISBN 978-94-007-7115-4.

Nakladatelství Springer uvedlo v roce 2014 na akademický knižní trh pro religionisty pozoruhodnou publikaci. V ediční řadě *Sophia Studies in Cross-cultural Philosophy of Traditions and Cultures*, která se podle nakladatelské noticky zaměřuje na inovativní akademické příspěvky strukturované především kolem feministických, postmoderních a postkoloniálních přístupů k náboženským a kulturním tradicím světa, vyšel sborník *Secularisations and Their Debates: Perspectives on the Return of Religion in the Contemporary West*. Matthew Sharpe a Dylan Nickelson, editoři knihy, působí na Deakin University v Austrálii a rozhodně nejsou religionisty v tradičním slova smyslu.

Sharpe se jako filozof zaměřuje na klasická témata svého oboru a jejich průniky s politikou a psychoanalýzou. Součástí jeho výzkumu je historie západních konceptů přírody a epistemologie a v jeho publikační činnosti nalezneme stati o Leo Straussovi, Albertu Camusovi či na témata aristotelské etiky ctnosti. Nepřichází tedy k tématu sekularizace se sociologickou motivací, ale snaží se odkrývat spíše genealogii soudobého západního myšlení, jehož je sekularizace součástí. Podobně badatelský

background Dylana Nickelsona, doktorského studenta na Deakin University, je spíše filozofický a politologický. Ve své disertaci se zaměřuje na ideu jednoty u Thomase Hobbesa. Pro čtenáře zvyklého spíše na domácí debatu o sekularizaci, která je stavěna především sociologicky, tak může sborník znamenat výzvu. Domnívám se, že stojí za to ji přes všechna rizika podstoupit.

Publikace vychází z workshopu uspořádaného na zmíněné australské univerzitě v roce 2010. Editoři pojmenovávají odborné pole účastníků dílny jako „filozofické“ a „sociálně-teoretické“ a vědomě se vymezují vůči sociologickému, historickému a teologickému diskurzu, které zřejmě vnímají jako střední proud diskusí o sekularizaci (s. 6). Jedním dechem však dodávají, že pokud by měli jasně určit, v jakém smyslu je koncept *sekularizace* v knize užít nejčastěji, je jím spíše teologické pojetí. To znamená, že nevnímají sekularizaci jako pojem pro označení radikální změny ve společnosti 20. století, ale jako kontinuitu mezi moderními vírami, institucemi a systémy myšlení. Navazující na *Politickou teologii* Carla Schmitta vnímají všechny moderní